

Bevezetés

A kutatási tervemben feltüntetett teljes kutatási tartalomjegyzék kapcsán kimondottan egy ponttal foglalkoztam:

2. A menekültek háttere: a szíriai konfliktus és humanitárius katasztrófa
- 2.1. A konfliktus dinamikája, szakaszai, területi eloszlása
- 2.2. A menekülés okai: a konfliktus gazdasági, társadalmi és katonai hatásai
- 2.3. A törökországi szíriaiak demográfiája és társadalmi összetétele (vallási, oktatási és anyagi háttér, származás)
- 2.4. A török külpolitika és a szíriai válság: humanitarianizmus és réalpolitika (nyitott kapuk elve, beavatkozások, terrorizmus elleni harc, repüléstilalmi övezet, kurdokkal és az ellenzékkel és a kormánnyal kapcsolatos politika)

A kutatásom célja az volt, hogy görcső alá vegyem a szíriai válság első évében tanúsított török külpolitikai magatartást. Ennek során bemutattam Ankara és Damaszkusz fokozatos elidegenedésének a folyamatát, mely egyrészt visszatérést jelent az 1998 előtti feszült kapcsolatokhoz, másrészt pedig a két ország diplomáciatörténetének az egyik legaktívabb szakaszát is jelenti. 2011 nyarán folyamatos és közvetlen egyeztetések zajlottak a felek között a válsághelyzet értelmezéséről és az azzal kapcsolatos lehetséges lépésekről; Ankarában (és más nyugati fővárosokban) ugyanis sokáig tartotta magát az a hit, hogy a szíriai rendszer belső átalakulás révén megreformálható, ezáltal pedig a tüntetők követeléseit teljesíthetők. A török vezetést ebben a hitében az 1998 és 2011 között kialakuló, a két ország közti gyümölcsöző kapcsolatok erősítették meg. A következőkben annak bemutatására teszek kísérletet, hogy a Szíriával és a Közel-Kelettel kapcsolatos török belpolitikai és külpolitikai motivációkat összefüggésbe hozzam a szíriai válságról kialakított percepciókkal. Mindezek révén pedig tanúi lehetünk annak a folyamatnak, mely a két fél közötti kapcsolatok teljes megszakításához vezettek.

Szakirodalmi áttekintés

A szélesebb értelemben vett téma kortárs szakirodalmának többsége kritikus álláspontot fogalmaz meg a török külpolitika utóbbi években tapasztalható általános teljesítményével kapcsolatban, és ennek indokaként jellemzően a szíriai konfliktusban tanúsított török magatartást említi. Hogy ezek a kritikák mennyire jogosak, illetve hogy általában kik és mennyire felelősek a 2011-es török–szíriai szakításért, azokban a kérdésekben nem kívántam állást foglalni. Sokkal inkább feladatomnak tekintettem azt, hogy a konfliktus eredetére lassan egy évtized távlatából újra fényt vessék, és rámutassak azokra a fordulópontokra és politikai döntéshelyzetekre, melyek mind a mai napig befolyást gyakorolnak Törökország nemzetközi pozíciójára, illetve a közel-keleti hatalmi dinamikákra általában.

A török–szíriai kapcsolatok a szakirodalomban sokféle módon kerültek már görcső alá. A szakirodalom egy része a kapcsolatok 21. századi fejleményeire koncentrálván azt vizsgálja, hogy a török külpolitika általánosságban hogyan alakult át az arab tavasz következtében (Altunışık–Martin, 2011; Al-Azm, 2011; Dal, 2012; Özpek–Demirağ, 2014; Ayata, 2015; Tocci, 2011; Edelman, 2013; Önis, 2012; Göksel, 2015). Kevesebb tanulmány foglalkozik már kizárólag a török–szíriai kapcsolatok 2011-et követő átalakulásával (Altunisik, 2013; Sandikli–Semin, 2014; Phillips, 2012; Bishku, 2012; Erisen, 2015; Şahin–Sarı, 2016; Ertem, 2017; Çakmak, 2016; Walker, 2012; Şeyşane–Çelik, 2015, Andrikopoulos, 2015; Egeresi, 2020). E tekintetben is elmondható azonban, hogy az elemzések nagyobb hangsúlyt fektetnek a 2012 nyara utáni fejlemények elemzésére, minthogy onnantól kezdve a szíriai konfliktus biztonsági kihívásai jelentősen megnövekedtek Törökország szempontjából (és más nemzetközi szereplők vonatkozásában is). Ennek eredménye tehát, hogy a válság első évének török szempontból történő elemzése háttérbe szorul.

Irodalomjegyzék

- Al-Azm, Sadik J. (2011): The “Turkish Model”: A View from Damascus, *Turkish Studies*, 12:4, 633–641.
- Altunışık, Meliha B.–Martin, Lenore G. (2011): Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP, *Turkish Studies*, 12:4, 569–587.
- Altunisik, Meliha (2013) ‘Explaining the transformation of Turkish-Syrian relations: a regionalist approach’ in Raymond Hinnebusch and Ozlem Tur (eds) *Turkey-Syria relations, between enmity and amity* (Farnham: Ashgate Publishing Ltd), 177–191.
- Andrikopoulos, Panagiotis: The Securitization of the Syrian Crisis in Turkey: What lies beneath a „threat construction”? In: Hüseyin İşıksal – Ozan Örmeci (szerk.): *Turkish Foreign Policy in the New Millennium*, Peter Lang, 2015.
- Ayata, Bilgin (2015): Turkish Foreign Policy in a Changing Arab World: Rise and Fall of a Regional Actor? *Journal of European Integration*, Vol. 37, No. 1. 95–112.
- Bishku, Michael B. (2012): Turkish-Syrian Relations: A Checkered History. *Middle East Policy*, Vol. 19. No. 3, 36–53.
- Clark, Nia: From Honeymoon to Divorce: Exploring the Dramatic Change in Turkey’s Foreign Policy Towards Syrian in 2011 Through Role Theory. *Oxford Middle East Review*. Vol. 3. No. 1. <https://omerjour-nal.files.wordpress.com/2019/10/vol3-trinity-2019-clark.pdf> p. 12.
- Csicsmann László–N. Rózsa Erzsébet: A Török Köztársaság az átalakuló Közel-Keleten, *Külügyi Szemle*, 2013/1.
- Dal, Emel Parlar (2012): The Transformation of Turkey’s Relations with the Middle East: Illusion or Awakening?, *Turkish Studies*, 13:2, 245–267.
- Daoudy, Marwa (2016): The structure-identity nexus: Syria and Turkey’s collapse (2011), *Cambridge Review of International Affairs*.
- Demir, Imran: Overconfidence and Risk Taking in Foreign Policy Decision Making. *The Case of Turkey’s Syria Policy*, Palgrave, 2017.
- Demirtaş-Bagdonas, Özlem (2014): Reading Turkey’s Foreign Policy on Syria: The AKP’s Construction of a Great Power Identity and the Politics of Grandeur, *Turkish Studies*, Vol. 15, No. 1, 139–155.
- Edelman, Amb. Eric S. (2013): The Roots of Turkish Conduct: Understanding the Evolution of Turkish Policy in the Middle East. *Bipartisan Policy Center*.
- Egeresi Zoltán: Törökország Szíria-politikájának változása: a főbb dinamikák, KKI elemzések, E-2020/08.
- Erisen, Cengiz (2015): Emotions, social networks and Turkish political attitudes on the Syria crisis, *Southeast European and Black Sea Studies*, 15:1, 1–18.
- Göksel, Oğuzhan: The Impact of the Arab Spring on Turkey’s Role and Relations in the Middle East. In: Hüseyin İşıksal–Ozan Örmeci (szerk.): *Turkish Foreign Policy in the New Millennium*, Peter Lang, 2015.
- Önis, Ziya (2012): Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest, *Insight Turkey* Vol. 14/No. 3.
- Özpek, Burak Bilgehan–Demirağ, Yelda (2014) Turkish foreign policy after the ‘Arab Spring’: from agenda-setter state to agenda-entrepreneur state, *Israel Affairs*, 20:3, 328–346.
- Phillips, Christopher (2012): Into the Quagmire: Turkey’s Frustrated Syria Policy. *Chatham House*, Briefing Paper.
- Şahin, Mehmet–Sarı, Buğra (2016): Turkey in the Syrian Crisis: The Limits of a Middle Power Foreign Policy. *Middle Eastern Studies*, Vol. 8, No.1. 6–24.
- Sandikli, Assoc. Prof. Atilla–Semin, Ali (2014): The Syria Crisis and Turkey. *A Wise Men Board Report*, Istanbul.
- Tocci, Nathalie et al. (2011): Turkey and the Arab Spring: Implications for Turkish Foreign Policy from a Transatlantic Perspective. *Mediterranean Paper Series*, October 2011.
- Tür, Özlem–Kumral, Mehmet Akif: Paradoxes in Turkey’s Syria policy: Analyzing the critical episode of agenda building, *New Perspectives on Turkey*, no. 55 (2016).
- Walker, Joshua W.: Turkey’s Time in Syria: Future Scenarios. *Crown Center for Middle East Studies*, Middle East Brief, May 2012. No. 63.

Tudományos elméleti háttér

Elméleti szinten az államok bel- és külpolitikája összefügg egymással (és ezt a szíriai események kapcsán az is bizonyítja, hogy 2011 júniusában parlamenti választások zajlottak Törökországban), így a külpolitikai kezdeményezéseket többnyire a kormányzó pártnak a hazai porondon potenciálisan vagy ténylegesen megszerezhető nyereségei motiválták. Ekképpen a kormány elsődleges célja a külpolitika révén erősíteni a saját legitimitását a hazai és nemzetközi közönség előtt (vagyis a közvélemény „kedvére tenni”), illetve hogy az ország identitását a saját politikai céljainak megfelelően alakítsa (vagyis saját érdekei szerint a közvéleményt alakítani). A 2011. június 12-i parlamenti választások előtti kampányidőszak jól illusztrálja azt, hogy a külpolitikai cselekvés formálására a közvélemény és a kormány is egyaránt alkalmas; a kormány a maga érdekeinek megfelelően próbálja a külpolitikait diskurzust alakítani – úgy, hogy mindeközben szem előtt kell tartania a közvélemény változásait is. 2011 folyamán a török kormányzati narratíva a szíriai vezetéssel kapcsolatban folyamatosan fogalmazta meg kritikáit, és e tekintetben együtt mozgott a hazai és a nemzetközi (nyugati) közvéleménnyel (követő politika). Ezt követően az Aszad-kormánnyal való végleges szakítással ideológiai és narratív szinten is eltávolodott Damaszkusztól. Az ellenséggé válás létrehozásának ez a folyamata tehát együtt járt egy ellentétes identitás megalkotásával is, amit pedig a létrehozó csoport, vagyis a török kormány a teljes török társadalom identitásának megerősítése érdekében használt fel.

A szerző álláspontja a vizsgált elméleti kérdésben, érvelés, eredmények

Törökország Szíria-politikájának normatív elemei (vagyis a demokrácia, az emberi jogok, az ún. török modell terjesztése, valamint az iszlám meghatározó szerepe – melyek mind szerephez jutottak a török–szíriai kapcsolatokban 2011-ben) mellett, a török kormány elsődlegesen mint lehetséges befolyási övezetere tekintett Szíriára, és a Damaszkusszal kialakított viszonyát alapvetően saját hazai és külpolitikai érdekeinek védelmében alakította. A politikai célok elérése érdekében Ankara sokoldalú politikát alakított ki a szíriai válság eseményeire reagálva; ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a török vezetés sokáig nyitott maradt a válság rendezési módjait illetően. Ez felkészültség azonban egy negatív következményt is magában foglalt: az a tény, hogy 2011 nyarán a török diplomáciának egyszerre volt kapcsolata a damaszkuszi kormánnyal és a formálódó ellenzéki csoportosulásokkal is, bizalmatlanságot váltott ki a szíriai kormány részéről. Ez a fajta duális elköteleződés pedig távol állt a korábban követett semlegességi kritériumtól, és jelentősen hátráltatta Törökország közvetítői szerepét a szíriai válság kezdeti hónapjaiban.

Miután a szakítás megtörtént, Ankara retorikája a nemzeti önkép(ek) kialakításánál a megszokott bináris oppozíciót alkalmazta: a „vérszomjas” szíriai rezsim szembekeřül a szíriai nép jogos küzdelmeivel, melyet Törökország „történelmi és etikai felelősségének” tudatában támogat. Nem mellesleg ez a retorika 2011-ben kiválóan beleillik a török gazdasági csoda, a szekularizált és demokratikus intézményekkel jellemezhető ún. török modell külpolitikai imázsának képébe is, mely addig az egyetlen működő módja volt egy muszlim többségű ország és a nyugati típusú berendezkedés összeegyeztethetőségének.

A passzivitás politikai zsákutcájáról elterelve a figyelmet, a kormány retorikája a be nem avatkozást úgy magyarázta, hogy

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-III-BCE-10 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

Törökország minden körülmény közepette kitart a szíriai nép mellett, ám semmilyen módon nem hajlandó a nemzetközi jogot megsértve Szíriába csapatokat vezényelni.

Diszkuszió, következtetések

A török külpolitika legfőbb dilemmáját – a nemzetközi közönség többi szereplőjéhez hasonlóan – az jelentette, hogy hogyan reagáljon az értékek (demokrácia, emberi jogok) és az érdekek (hatalmi befolyás, jó államközi kapcsolatok) összeütközésére? A dilemmát 2011 végére úgy oldották fel, hogy a török kormány az értékelvű politikát helyezte előtérbe, és ehhez rendelte érdekeit (vagyis újradefiniálta érdekeit az értékek mentén). Természetesen ez a folyamat nem volt ellentmondásoktól mentes, így a hosszú átmeneti időszakban a török külpolitikában fluktuáló szerepeknek lehetünk tanúi Szíria vonatkozásában.

Az arab tavasz kapcsán általánosságban és a szíriai válság esetében specifikusan Törökország kettős szerepkonceptiója nyilvánult meg. Egyrészt Törökország a nyugati értékek és politika követője, másrészt a közel-keleti régióban közvetítő, békéltető szerepet játszó, semleges állam („zéró probléma a szomszédokkal” elve, valamint hogy Törökország hagyományosan nem avatkozott be az ún. közel-keleti „hidegháborúba” egyik fél oldalán sem, hanem igyekezett mindenkivel jó kapcsolatokat ápolni). A fokozódó szíriai helyzet nyomás alá helyezte a török kormányt, hogy az a nyugati államokkal (az „értéktársakkal” és stratégiai szövetségesekkel) összhangban alakítsa ki Szíria-politikáját. Ez a követelés azonban egyértelműen kárt okozott a második szerepkonceptióban (vagyis Törökország semlegességének végét jelentette, mivel Ankara szomszédjának belügyeibe avatkozott bele). A dilemma feloldása érdekében a török külpolitikának új szerepkonceptióval, valamint az annak alátámasztására szolgáló narratív háttérrel kellett előrukkolnia. A változás nem volt szerves folyamat, hanem hezitálás és ennek következtében fluktuálás határozta meg. A folyamat vége a szerepkonfliktus feloldásával zárult.

Történelmi távlatokat tekintve Törökország geopolitikai szerepkonceptiójában fontos változásoknak lehetünk tanúi a defenzív felfogású kemalista koncepcióval kezdve (mely az országra, mint a Nyugat „szélére” tekintett) az özali külpolitika nyitottságán át (mely az ország hídszerepét, közvetítő jellegét hangsúlyozta) a davutoğlui külpolitikai aktivizmusig (melynek önbizalommal teli legfőbb üzenete az volt, hogy Törökországot nem csupán passzív hídként, hanem önálló szereppel bíró központi országgént határozta meg). Ez utóbbi nézet már magában foglalja azt az igényt, hogy Törökország önmagában is képes értéket adni a világnak (modell szerep), illetve érdekeit a környező területeken érvényesíteni (regionális középhatalmi szerep).

Törökországnak a szíriai válság első évében folytatott politikájában tehát fokozatos változtatásnak lehetünk tanúi még akkor is, ha a török külpolitika eszközrendszere és részben céljai is azonosak maradtak a folyamat során. A változtatást retorikai kampány előzte meg és kísérte, mely során Ankara Aszad-ellenes diskurzust fejlesztett ki. A török vezetés normatív elemek (emberi jogok, demokrácia) hirdetésével igyekezett a hazai és a nemzetközi közvéleményt (beleértve a szíriait is) meggyőzni befolyásáról, miközben Szíriában az Aszad-rezsimmel való tárgyalások során nyitott maradt az ellenzék köreiből felemelkedő nem állami szereplők (Muszlim Testvériség, Szíriai Nemzeti Tanács, Kurd Nemzeti Tanács) irányában is.

